

Damir
Tulić

Uz izložbu Liturgijsko ruho

Liturgijsko ruho – blago crkava i samostana Zadra i okolice
Stalna izložba crkvene umjetnosti, Zadar, 9. 4. – 1. 12. 2010.
AUTORICA IZLOŽBE: Silvija Banić

“...Una Capella intera di Damasco bianco guarnita di cordella d'oro fodrata di tela rossa con la sua borsa, e due Velli da Calice guarniti con merletto d'oro
Un Pivial di Veluto con mostre di varij colori e suo Cappuccio compagno alle mostre con una figura un mezzo tesuta d'oro, e vario colore
Un gremial di color rosso con merletto d'arg.o intorno
Un paro di guanti di color paonazzo con figura d'oro
Una Pianeta di Tabin fornita di Stola, e Manipolo con Romanetta di Seta, e arma Pontificia tesuta con Oro, e Seta
Due borse di seta di color negro
Quatro Facuoleti di Zendal con tre borse da Calice
Un paro di Scarpe di veluto
Un paro di Calze di Damasco
Due Mitre di Samis una gialla, l'altra color di latte
Un Pavoncin della Custodia di lambellotto bianco di Seta
Tre Camisi di Tela con sue disegno logori
Due Cussini di Damasco con Galon d'oro, e Fiocchi di Seta
Un Baldachin di veluto vecchio senza bande, inutile, con tre figure
Un Antependio di Durante rosso con Romanetta di Seta
Quattro pezzi di Damasco Cremese per adobbo di colone dell' Altar Maggiore: guarniti con Franze d'oro...”

Riječ je ovdje o fragmentu popisa liturgijske odjeće i tekstila (paramenata) jedne dalmatinske katedrale što je sastavljen sredinom 18. stoljeća. Ovaj se inventar ruha ne razlikuje bitno od sličnih kakve su imale stolne, ali i župne odnosno samostanske crkve duž istočne obale Jadrana. Predmeti poput onih iz navedenog inventara mogu se prepoznati i u 79 predstavljenih eksponata na izložbi *Liturgijsko ruho – blago crkava i samostana Zadra i okolice* autorice Silvije Banić.

Rijetko je koja skupina sakralnih predmeta bila toliko izložena zaboravu i nemaru, a iznad svega propadanju, kao što je to bio slučaj s liturgijskim ruhom, ali i tkaninama koje su se upotrebljavale kao ukras bogoslužnih prostora. Treba imati na umu da su se vrijednim tkaninama, zavjesama, sagovima i pokrivalima presvlačile apside i zidovi naših crkava, a skupocjenim damastima prekrivali stupovi ciborija, pa čak i stupovi glavnih lađa starih katedrala. Ukrašavale su se njima i galerije, pjevališta, korske klupe kao i propovjedaonice. Nad mnogim su oltarima visjele masivne zavjese ovješene o velike pozlaćene krune što su ih pridržavali anđeli, kako se može vidjeti na starim fotografijama zadarske crkve Svetog Krševana ili Svetog Frane. Međutim, zbog osjetljivosti skupocjenih tkanina kao i svakodnevne upotrebe paramenta, često je dolazilo do oštećenja te su se morale zamijeniti novima. Mnoge su se pokidane misnice i plaštevci krpali i popravljali fragmentima starijeg ruha pa su do nas stigli “palimpsesti” raskošnih kazula i

pluvijala s još starijim i zanimljivijim zakr-pama. Veliku ulogu u relativno slaboj saču-vanosti misnog ruha odigrala je i crkvena odredba o spaljivanju dotrajalih paramenta da bi se izbjegla njihova profanacija. Kada je riječ o području Zadarske nadbiskupije, razar-anja i požari, posebice u Drugom svjetskom ratu, poharali su bogate sakristije gradskih crkava, a pustošenja u Domovinskom ratu osiromašila su ionako njeno skromno zaleđe. Konačno, propadanju staroga liturgijskog ruha bitno su doprinijele odluke i Drugoga vatikanskog koncila iz 1965., a koje se tiču pojednostavljenja liturgije i opće moderniza-cije crkve. Tim su odredbama iz uporabe izba-čeni dijelovi ruha poput manipula, tunicele, gremijala, rukavica, papuča i drugog, kao i svo ruho u crnoj boji. Upravo u tom vremenu dogodile su se brojne žalosne pogreške poput svjesnog odbacivanja starijih paramenata. Zavladao je gotovo sustavni nemar prema liturgijskim predmetima ionako smatranima “perifernim područjem interesa povijesti umjetnosti”.

U hrvatskoj povijesti umjetnosti ne po-stoji velika tradicija bavljenja liturgijskim tekstilom i tkaninama. Značajnije doprinose poznavanju ove materije dali su, među osta-lima, povjesničari umjetnosti poput Zdenke Munk, Anđele Horvat, Cvita Fiskovića, Zoraide Demori Staničić te posebice Jelene Ivoš.¹ Pozornost istraživača bila je uglavnom usmjerena na umjetnički figuralni vez, a tekstil se usporedno obrađivao uglavnom u sklopu velikih tematskih izložaba.

Prezentacija liturgijskog ruha crkava i samostana Zadra i okolice Silvije Banić pos-ljedica je znanstvenog istraživanja u sklopu doktorskog studija povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, gdje se autorica bavi liturgijskim tekstilom na području Zadarske nadbiskupije. Njen višegodišnji rad, kao i pomoć i savjeti ravna-telja SICU-a mons. Pavla Kera, rezultirali su ne samo spomenutom izložbom nego i formi-ranjem zbirke tekstila koja je pohranjena u trezoru Biskupskog ordinarijata u Zadru. Briga i skupljanje te, iznad svega, spašavanje starog ruha, posebice iz ruralnih ali i uda-ljenih otočkih dijelova nadbiskupije, imali su za posljedicu katalogizaciju više stotina komada obrednog ruha.

Izložba je smještena u prizemlju muzeja SICU, u prostoru lapidarija te rekonstruirane crkve Svete Nediljice. Najstariji eksponati su damasti sačuvani na dvije misnice s kraja 15. stoljeća te fragmenti venecijanskog reljefno rezanog baršuna s početka 16. stoljeća. Najveći dio eksponata pripada 18. stoljeću te potječe iz talijanskih i francuskih radionica. Na njima se može primijetiti raskoš i slože-nost tkanina od kojih su krojeni paramenti. Iste su te tkanine bile u upotrebi za svjetovnu odjeću plemstva ili kao ukrasi luksuznih interijera aristokratskih palača, a od sakral-nog ruha nisu se razlikovale uzorkom nego krojem i namjenom. To se lako može zaklju-čiti na zadarskoj izložbi uz pomoć didaktičkih panoa postavljenih uz neke od izložaka. Tu se na prikazima svjetovnih tema i portreta talijanskog i francuskog slikarstva mogu

1 Andela Horvat, "O vezenom ciklusu 'Božjeg groba' zagre-bačke katedrale iz 1659.", *Peristil*, 10 – 11, Zagreb, 1967./68.; Zdenka Munk, "Tekstilne dragocjenosti iz katedralne riznice", u *Riznica zagrebačke katedrale* (ur. Zdenka Munk), Zagreb, 1987., str. 97 – 148; Cvito Fisković, "Prijedlog za vezioca Antuna Hamzića u Korčuli", *Petriciolijev zbornik II*, Split, 1996., str. 59 – 78; Zoraide Demori Staničić, "Figural-ni umjetnički vez obrednog ruha iz vremena renesanse u Dalmaciji i Istri", *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 32, 2008., str. 69 – 86; Jelena Ivoš, "Crkveno ruho pavlinskih samostana", u *Kultura pavlina u Hrvatskoj 1244. – 1786.* Muzej za Umjetnost i obrt, 12. 5. – 31. 10. 1989., Zagreb,

1989., str. 248 – 253; ista, "Liturgijska odjeća Franjevača", u *Mir i Dobro*, umjetničko i kulturno naslijeđe hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda o proslavi stote obljetnice utemeljenja, Galerija Klovičevi dvori, 12. siječ-nja – 23. travnja 2000. Zagreb, 1999., str. 305 – 312; ista, "Liturgijsko ruho, u *Zagovori svetom Tripunu. Blago Kotorske biskupije, povodom 1200. obljetnice prijenosa moći svetoga Tri-puna u Kotor*, Galerija Klovičevi dvori, 14. prosinca 2009. – 14. veljače 2010., Zagreb, 2010., str. 316 – 335; Snježana Pavičić, *Tekstil paramenta: crkveni tekstil Hrvatskog povijes-nog muzeja*, Zagreb, 1998.

zamijetiti gotovo identične tkanine onima izloženicima.

Tek manji broj eksponata posvećen je tkaninama koje su dodatno ukrašene bogatim vezom. Među njima pozornost plijene dijelovi raskošnog kompleta nadbiskupa Giuseppe Godeassija, što broji 17 komada raznovrsnoga obrednog ruha, izrađenih u Milanu sredinom 19. stoljeća. Izložena je i misnica ornata zvanog "Capella Santa Anastasia" koji se koristio samo za blagdan zaštitnice zadarske nadbiskupije – svete Stošije, a napravljen je u Beču oko 1860. godine za zadarskog nadbiskupa Petra Dujma Maupasa. Najnoviji eksponat je mitra zadarskog nadbiskupa Marijana Oblaka koju je 1958. prigodom njegovoga biskupskog ređenja izvezla benediktinka sestra Placida Mustać.

Veći dio izložaka pripada riznici zadarske katedrale, no eksponati potječu i iz drugih mjesta s područja nadbiskupije. Tako je jedanaest eksponata posudio zadarski samostan Svetog Frane, jednu misnicu samostan Svetog Mihovila i jednu štolu pašmanski samostan Svetog Duje. Ovdje su i prvi put izložene dvije netom restaurirane misnice, jedna iz Sutomišćice na otoku Ugljanu, a druga s otoka Vrgade. Svi nosači za dalmatike, misnice, velume i štole izrađeni su po mjeri predmeta. Nažalost, zbog skromnih materijalnih sredstava kojima je organizator raspolagao, izložba nije popraćena katalogom, samo deplijanom s osnovnim informacijama o eksponatima kao i o povijesnom razvoju liturgijskog ruha.

Autorica izložbe dala je veliki doprinos pokušavajući ujednačiti terminologiju koja se koristi za označavanje vrste i tehnike tkanja. Silvija Banić boravila je i proučavala tkanine i tehnologije njihove izrade u stranim specijaliziranim ustanovama, poput Fondazione Arte della Seta Lisio u Firenci, pa stečeno

znanje i ovdje primjenjuje: uvriježeno je da se način i vrsta tkanja označava francuskim nazivima, baš kao što se može pročitati na natpisima uz izloške u Zadru. Na taj je način učinjen veliki iskorak prema standardiziraju tehničkih pojmova i vrsta tkanine u hrvatskom jeziku.

Najveći dio eksponata posvećen je isključivo tkaninama i vrstama istkanih materijala, a kontinuirana video-projekcija dočarava složenost postupka tkanja *ciselé* baršuna i *broché* svile na klasičnom tkalačkom stanu s mehanizmom *jacquard*. Taj je mehanizam nazvan prema njegovom izumitelju Josephu Marie Charlesu zvanom Jacquard, koji je svojim izumom iz 1801. omogućio da se strojno dižu niti umjesto dotadašnjega ručnog povlačenja za što je trebalo više tkalaca. Ipak, dugotrajanost i složenost postupka u kojem tkalac može dnevno napraviti svega par centimetara svilenog tkanja najsloženijih uzoraka, ovisi i o vještini i spretnosti samog majstora pri čemu je svaka tkanina s obzirom na broj i položaj niti autentično i originalno djelo.

Izložba *Liturgijsko ruho – blago crkava i samostana Zadra i okolice* upozorava na važnost i kvalitetu liturgijskog ruha, ovoga zanemarenog blaga sakristija, no istovremeno njezina autorica Silvija Banić nastoji primijeniti nove spoznaje vezane uza znanstvenu obradu i primjerenu muzeološku prezentaciju tekstila. Unatoč manjim tehničkim nedostacima, ova je izložba izuzetno važna jer upozorava stručnu kao i širu javnost na slabo poznati dio naše spomeničke baštine. Čuvanje, istraživanje i prezentiranje liturgijskog ruha na području drugih hrvatskih biskupija tek treba uslijediti. No, tek će ono dati jasniju i cjelovitiju sliku količine i kvalitete umjetničkoga i povijesnog tekstila u nas, što je preduvjet za njegovu primjerenu valorizaciju. ×